

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Verslagen

Een zinderende zaal in Brussel

Verslag van

«Contemporary Psychoanalytic Perspectives in Gender Diversity and Sexualities»
[27-28 September 2019, Brussel]

RENÉ CANÉ MOLINARI (VERTAALD DOOR
NETTIE VAN DER LUIT)

Als onderzoeker naar de geschiedenis van psychoanalyse en homoseksualiteit was ik erg blij om door Marco Posadas, voorzitter van de Gender en Diversiteitscommissie (GSDC) van de IPA uitgenodigd te worden om deel te nemen aan de studiedag met als titel: «Contemporary Psychoanalytic Perspectives in Gender Diversity and Sexualities».

De presentaties tijdens het congres waren diepgaand, rijk aan context en complex. Tijdens het eerste blok bood Dana Amir een nieuwe mogelijkheid om over gender na te denken met behulp van het filosofische concept «rhizome» van Deleuze en Guattari: naast het lineaire model van oedipale genderontwikkeling, stelt zij een niet-lineaire «rhizomatic» component in genderontwikkeling voor, die neigt naar uitbreiding en veelheid in plaats van naar verfijning en reductie. Volgens de auteur is de interactie tussen beide componenten iets wat oneindige geslachtsvariëaties mogelijk maakt. Bovendien laat het subjecten toe die zichzelf omvormen tot «subjecten van geslacht» in plaats van «objecten van geslacht». Vervolgens ontwikkelde Adrienne Harris complexe associaties tussen gender, etniciteit en sociale klasse. Ten slotte nodigde Leticia Glocer ons uit om te erkennen dat de hedendaagse

tijd ons aanspoort om bepaalde goed gevestigde psychoanalytische concepten, zoals het oedipus-castratiecomplex, te heroverwegen, die een obstakel kunnen zijn voor klinisch werk.

Echter, er was naar mijn mening ook iets bijzonders aan deze studiedag, wat uitsteeg boven de inhoud van de presentaties. Deze studiedag bleek namelijk veelbetekenend te zijn voor veel aanwezigen. Om het in de woorden van een van de organisatoren te zeggen: «Het heeft ons 108 jaar gekost om een commissie als deze op te richten binnen de IPA. En dit is de eerste studiedag die wij [hierover] organiseren». Met name de woorden «ons» en «wij» in deze uitspraak bleven in mijn hoofd rondzingen, want wie zijn die «ons» en «wij»?

Het is nooit gemakkelijk om fouten toe te geven, en toch is het gezond om dat wel te doen. Recent hebben sommige psychoanalytische organisaties publiekelijk verontschuldigen aangeboden voor de manier waarop de psychoanalyse is omgegaan met genderdiversiteit en homoseksualiteit. Een van de panelleden, zelf een psychoanalyticus, zei op zeker moment dat «de psychoanalyse bloed aan haar handen heeft» wat dit onderwerp betreft in een zaal vol psychoanalytici. U kunt zich misschien voorstellen wat er door de zaal heen ging. Vooral ook omdat een aantal van de aanwezige analytici zichzelf als LGBT identificeerden en persoonlijk pijnlijke ervaringen hadden opgedaan in hun eigen analyse. Hoeveel van hen hadden het gevoel gehad niet eerlijk te kunnen zijn over hun seksualiteit uit angst of schaamte? Hoeveel van hen waren afgewezen als kandidaat psychoanalist vanwege hun seksuele oriëntatie? Ja, er was pijn in de zaal, en boosheid, en verdriet. Ik kon het voelen, iedereen kon het voelen.

Er waren momenten waarop de emotionele intensiteit sterk toenam. Tijdens de eerste algemene discussie bijvoorbeeld toen iemand in het publiek zei: «We moeten ons bewust blijven dat er een verschil is tussen de geest en het lichaam, want de geest is veranderbaar maar het lichaam is dat niet. We worden fysiek geboren als man of vrouw. Als een man beslist om een operatie te ondergaan om een vrouw te worden, dan is het resultaat geen vrouw maar een monster». Opnieuw ging er een siddering door de zaal ...

En juist op dat moment deed de discussieleider iets uitzonderlijks. Hij maakte er een punt van om de persoon die de uitspraak had gedaan te bedanken voor de moed en eerlijkheid die werd getoond. En ik herinnerde me dat het doel achter deze studiedag juist was om een veilige ruimte te bieden, voor alle IPA-leden en kandidaten, waarin gediscussieerd kon worden over seksualiteit en genderdiversiteit vanuit alle perspectieven. Het idee was niet om te preken, te oordelen of in conflict te raken, maar om op een veilige manier over deze zaken van gedachten te kunnen wisselen. Gedurende de rest van het weekeinde durfden steeds meer deelnemers open te zijn over hun gedachten, ook als die gedachten transformatief of homofobisch waren.

Tegen het einde van de dag werden er twee documentaires gepresenteerd: *Resistectomy* en *La Candidata*. De eerste liet ons twee transmannen zien die ons deelgenoot maakten van de pijnlijke en vernederende ervaringen binnen de (somatische) gezondheidszorg. De tweede documentaire ging over jonge mannen in Venezuela die deelnamen aan de Miss Gay Venezuelaverkiezing waarin alle deelnemers en/of deelnemsters zich presenteerden als vrouw. Beide films waren aangrijpend, vooral vanwege de authenticiteit waarmee de geïnterviewde personages niet alleen hun ervaringen deelden, maar ook hun innerlijke wereld. Ik

denk dat het emotionele aspect perfect werd beschreven door een collega die zei dat «iets in deze documentaires ervoor zorgde dat we in staat waren gender vanuit melancholie te bespreken in plaats van vanuit de manie».

De volgende dag deelde Domenico di Ceglie een aantal van zijn video-opnames van sessies die hij in de jaren negentig in het Tavistock-centrum met genderverscheidene jeugd en hun families uitvoerde. De sessies werden in het licht van hedendaagse psychiatrie en psychoanalytische ontwikkelingen besproken. Avgi Saketopoulou presenteerde vervolgens haar «On the analyst's countertransference agitation». Hierin onderzocht zij de veelheid van tegenoverdrachtsreacties. Bij de analyse van transpatiënten wordt de analist geconfronteerd met zijn eigen infantiele seksualiteit en wordt zijn eigen *sexual* in twijfel getrokken. De laatste presentatie onder leiding van Sergio Lewkowicz ging over de geschiedenis van homoseksualiteit in de psychoanalyse.

Het logo van de organiserende commissie is verbeeld in Tiresias die zijn staf opheft naar twee slangen. In de Griekse mythologie zou Tiresias twee slangen hebben zien copuleren waarna hij in woede beide geslagen zou hebben. Uit straf hiervoor werd hij door Hera voor zeven jaar in een vrouw veranderd. Na die zeven jaar zocht Tiresias de slangen opnieuw op en deze keer was hij in staat zijn verwarring, angst en boosheid te verdragen zonder de slangen iets aan te doen. Tiresias was inmiddels in staat om niet te reageren vanuit zijn tegenoverdracht. Zijn psychoanalytici daar vandaag ook toe in staat wanneer ze met LGBT-patiënten werken? Kunnen ze hun angsten verdragen? Zijn ze in staat om hun eigen constitutionele bisexualiteit te verwerken? Ik weet niet zeker wat het antwoord daarop is, maar ik weet wel zeker dat er tijdens deze studiedagen niet alleen pijn was, maar ook vreugde, hoop en trots omdat het lukte om een inclusieve ruimte te creëren. Ja, het was bijzonder

om die atmosfeer, zinderend van al die complexe emoties, zo te kunnen ervaren.

Gevulde lijven — Een studiedag over het lichaam in de psychoanalyse

Verslag van

Studiedag Nederlandse Vereniging voor Psychoanalytische Psychotherapie
[1 november 2019, Amsterdam]

LOTJE VAN LEEUWEN

Na een koude fietstocht kom ik binnen in de aangenaam warme hal van het Compagnietheater. Ik vind mijn jaargenoten van de NVPP-opleiding. Een van ons vertelt trots dat haar kleindochter die week is geboren. We lopen langs Charles 'Lil Buck' Riley's streetdanceversie van de stervende zwaan. Op het podium staan een leren bank, twee fauteuils en een enorme bos stralende bloemen in herfstkleuren. Een zwartwit woestijnlandschap is geprojecteerd op de achtergrond. Of is het een vrouwenlijf? De verwijzing naar het gedicht van Vasalis *Als je een landschap was waar ik doorheen kon lopen* dringt zich op.

Paul Wijts opent de dag met de trieste mededeling dat Gerrit Delfstra diezelfde week op maandag 28 oktober is overleden. Delfstra zou vandaag een lezing geven over groepsbehandling voor onvoldoende verklaarde lichamelijke klachten. De voorzitter grijpt naar zijn keel als hij het nieuws brengt. Anderen in de zaal zie ik hetzelfde doen. Ik kende hem niet, maar merk in de reacties dat de anderen geschokt zijn en dat hij geliefd was. Er wordt een minuut stilte

gehouden die drukt op de lichamen in de zaal. Het is even slikken om door te gaan naar de inhoud van de studiedag. De lichamen in de zaal zuchten.

Het thema van de 27ste studiedag van de NVPP is het lichaam. Ook wil de NVPP binnen dit thema de discussie over de brede beweging voortzetten. Willem Heuves beschrijft het psychoanalytische gedachtegoed als een kleurrijk landschap waarbij de psychoanalytische behandeling is als een wandeling. 'Vandaag staan we stil bij de lievelingsplekken van de sprekers in het psychoanalytische landschap. Het zijn de plekken waar zij zich thuisvoelen', zegt hij. 'En je thuis voelen is zo belangrijk in dit soms eenzame werk van therapeut'.

Thijs de Wolf, die naar eigen zeggen voor zijn doen wat naakt op het podium staat, begint de eerste lezing met het benoemen van zijn eigen lichaam. Hij vertelt dat hij vanwege een medische ingreep geen jasje draagt. Het lichaam van de spreker na een medische ingreep, het overlijden van een collega. Ook op het podium kunnen we niet om het lijf en het lichamelijke heen. Aan de hand van de geschiedenis toont De Wolf ons hoe het lichaam in de psychoanalyse op een zijpad terecht kwam. Maar het lichaam is nooit helemaal achtergelaten. Bij Ferenzi en zeker ook bij Winnicott en de *Independants* heeft het lijf een plek.

Nelleke Nicolai wijst ons in de tweede lezing op de cartesiaanse dichotomie tussen lichaam en geest. Ook in de zorg zijn deze twee gescheiden. Wij van de geestelijke gezondheidszorg horen ons niet met het lichaam bezig te houden en hier zitten wij dan bij elkaar over het lichaam te praten. Zij vertelt dat we een brede kijk op het lichaam moeten hebben. We moeten ook gebruikmaken van de nieuwe ontwikkelingen in de neurowetenschappen. Spiegelneuronen zijn hier maar een klein deel van.

Behalve theorie en praktijk is psychoanalyse ook schrijven stelt Stephan Grosz, psycho-